

НАСТАНАК И РАЗВОЈ КОНЦЕПТА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У БАРОКНОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ И ВИЗУЕЛНИМ МЕДИЈИМА

Апстракт: Рад се бави појмом „Краљевина Србија“, временом и контекстом у којима се термин јавља. Политичке и династичке аспирације владарске куће Хабзбурга на територији српске средњовековне државе и православно становништво сагледане су у светлу аустријско-турских ратова са краја XVII и почетка XVIII века. У раду се указује на могуће изворе и актере барокне историографије који учествују у стварању концепта и дају картографски и хералдички пример за илустровање генезе појма „Краљевина Србија“.

Кључне речи: „Краљевина Србија“, Хабзбурзи, аустријско-турски ратови, барокна историографија, картографија, хералдика, Пожаревачки мир.

„Да је та Србија, тада сасвим незнатна област, добила наслов Краљевине Србије“ („*Königreich Serwien*“ или „*Königreich Serbien*“), није била случајност. Карло III као немачки цар светог римског царства био је врховни чувар тадашњег правног поретка, а као такав морао је водити рачуна о основним правним принципима, а нарочито о легитимности, њему најбитнијем и најважнијем правном принципу. Као угарски краљ он је претендовао да буде и краљ Србије. И када је Пожаревачким миром добивен део историске територије средњовековне Србије, двор је одмах одлучио да нова област добије наслов Краљевине Србије и на тај начин нарочито подвуче претензије и на још неосвојене делове некадашње средњовековне српске државе.⁴¹

После успешних ратова са Турцима крајем XVI века оживели су на европским дворovima планови о подели турских земаља. Предела Подунавља и Балкана, богати рудама, плодни, били су насељени народима који, како се мислило, само очекују знак па да се дигну на устанак и ставе под заштиту новог хришћанског владара.² Сазнање да Турска није непобедива, довело је балканске

земље у сферу интересовања европске политике. И католичка црква ојачана након концила у Тренту, гледала је на словенски свет на Балкану са пробуђеним интересовањем. Како су под ударом реформације позиције католичке цркве у централној и западној Европи биле озбиљно уздрмане, чинило се могућим компензовати их на рачун православног света. Овакве прозелитске интенције биле су оличене у оснивању Илирског колегијума у Лорету 1580. године, намењеном школовању и обучавању питомаца из Босне, Србије, Бугарске и Македоније, а нарочито Конгрегације за пропаганду вере, основане у Риму 1622. године, која је као централно тело за ширење римокатоличке вере имала задатак да ради на враћању протестаната у крило католичке цркве, ширењу хришћанства међу нехришћанима, али и спровођењу уније међу православним народима.³ Кроз цео XVII и XVIII век могуће је пратити деловање римске курије и њених агената на територији Хабзбуршке монархије, Млетачке републике и Османског царства насељених православним становништвом.⁴ Тако је и рад на зближавању словенских народа и приказивање словенске прошлости у светлости католицизма, требало да припреми терен за унију католичких и православних Словена, а пропагирање католичке вере остваривано је често напоредо са подстицањем и организовањем оружаног покрета словенских народа против турске власти.⁵

За бечки двор Србија је била предмет посебног интересовања. То се тичало, с једне стране, „историјске“ територије коју је Србија некада заузимала – тј. средњовековне српске краљевине и царевине сагледане у светлу барокне историографије. Интересовање хаб-

* Ана Милошевић, историчар уметности, Народни Музеј, Смедеревска Паланка

¹Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд, од Пожаревачког до Београдског мира (1716-1739)*, Београд 1950, 59.

²Р. Самарџић, *Краљевство Словена у развоју српске историографије*, у: Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, СХХI.

³М. Јачов, *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима 1622-1644*, I, Београд 1986, IX, X.

⁴Незаобилазан и користан материјал представља грађа из тајног ватиканског архива, архива Конгрегације за пропаганду вере у Риму и Ватиканске библиотеке, коју је Марко Јачов прикупио и публикувао. Уп.: М. Јачов, *Списи тајног ватиканског архива XVI-XVIII века*, Београд 1983; Исти, *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима 1622-1644*, I, Београд 1986; Исти, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, Vol. 1, Vol. 2, Città del Vaticano 1992; Исти, *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due grandi guerre: Candia (1645-1669) Viena e Morea (1683-1699)*, Città del Vaticano 1998.

⁵За сагледавање оваквих интенција у светлу верског патриотизма, видети: В. Симић, *Патрија и патриотизам у српској култури и уметности у доба барока и просветитељства (рукопис магистарског рада)*, Београд 2008, 37, 38.

збуршког дома за територије на југоистоку Европе датира још од времена избора Фердинанда I за угарског и хрватског краља 1526-1527. године, након битке код Мохача.⁶ Угарско-хрватска круна и царска титула, обједињене под једним владарским домом, пружале су основе за сложене и брижљиво осмишљаване династичко-политичке програме, настале у циљу доказивања легитимитета будућих освајања отоманских територија. Аустрија је након неуспеле турске опсаде Беча 1683. године почела да отворено истиче своја права на балканске земље. То је чинила на основу ратних успеха, који су били поткрепљени ученим историјским и правним расправама. Историја и право требало је да припреме терен аустријском оружју и служе као оправдање за хабзбуршке освајачке тежње. Хабзбурзи би требало да постану законити владари свих земаља које се помињу у титули мађарских краљева, за које се веровало да су пред непосредним ослобођењем од Турака.⁷

Осим територијалних претензија, интересовање бечких кругова, с друге стране, тицало се и српског становништва које је насељавало прилично велике територије панонског дела Средње Европе и западног Балкана. Оваква схватања била су у многоме комплементарна идеји *Serbia sacra*, коју је осмислила и пропагирала српска православна црква. Она је, такође, била уобличена према схватањима барокног историзма однегованог на Орбиновом *Краљевству Словена* и *Хроникама* грофа Ђорђа Бранковића, али за разлику од империјалних претензија бечког двора, није била затворена у дефинисане историјске границе и у суштини је представљала целокупну христјанизовану земљу на којој су Срби живели.⁸

Када је током „Великог рата“ Аустрија из одбране прешла у офанзиву, она је у освајање турских посела кренула управо под паролом ослобођења хришћанских народа од турског јарма. У Витезовићевој *Стематологији* испод грба Србије написани су стихови који умногоме илуструју овај став: „Србија која носи као знаке

крст и огњила у црвеном пољу; за крст је она претрпела многе ватре. Сада кад је крст оборен, она подноси још нове ударце. Стога је и по судбини и стварно названа Сервијом.“⁹ Ову некада славну хришћанску земљу која сада грца под турским јармом, требало је ослободити силом аустријског оружја. Било да су се у својим плановима позивали на територијално право или су иступали у име помоћи хришћанским народима, за Хабзбурге је циљ био исти – давање оправдања, односно легитимитета освајачким плановима на југоистоку Европе.¹⁰

За европску јавност, као и за хабзбуршке династичке историографе, *Краљевство Словена* Мавра Орбина¹¹ било је пресудни извор информација о народима на југоистоку Европе и њиховој историји. Управо ово Орбиново дело Србе и „Краљевину Србију“ уводи на велика врата у оквиру европске историографије. У складу са хуманистичком традицијом, Орбин жели да читаоцима представи простор за који су везана поједина поглавља његове књиге, дајући географску димензију историји народа којим се бави.¹² Крајем XVII века Аустрија је освојила Подунавље, а Млетачка република завршила освајање Далмације и поново закорачила у Грчку. Услед тога, дошло је до убрзаног трагања за историјском основом, према којој би освајања била проглашена за „преузимање наслеђа“.¹³ Идеја за називе „Краљевина Србија“, али и „Краљевина Босна“ и „Краљевина Славонија“ које срећемо на географским картама из времена Бечког рата, преузета је, по свој прилици, директно из Орбиновог *Краљевства Словена*. Територијама на које је хабзбуршка, тј. угарска круна претендовала дата је неупоредиво већа важност управо кроз истицање титуле „краљевине“. Један извод из

⁹ Наведено по Соловљевом преводу. У: А. Соловљев, *Историја српског грба и други хералдички радови*, приредио Александар Палавистра, Београд 2000, 46. Павле Ригер Витезовић публиковао је 1701. године у Бечу дело о илирским грбовима под насловом *Stemmatographia, sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio, et restitutio*. У делу су приказани и описани грбови покрајина и области које је аутор приписао Илирику. Текст обухвата 87 стр., а на првих 56 стр. штампан је грб неке земље или области заједно са називом и описом грба у два дистиха. У: В. Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652-1713)*, Zagreb 1914, 152-155.

¹⁰ Текст „Привилегије“ коју је 6. априла 1690. године цар Леополд I упутио балканским народима потврђује оваква схватања: „Нека вам буде знано да турски рат, на који смо нарушењем уговора и неправедно изазвати, по Нашем царском и краљевском званију, уздајући су у бољу заштиту и праведност Наше ствари, само ради тога ради водимо да народе који су нам потчињени и који правно зависе од Наше споменуте краљевине Угарске, и све друге хришћана, из грозног турског ропства отмено, и пређашњој слободи, пређашњим повластицама и пређашњем савезу са телом од којег зависе повратимо, укинувши сваку злоупотребу, и поправивши штету турским тиранством нанесену, и повративши сваком своје право.“ Ј. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690 до 1792*, Београд 1954, 89. Превод Ј. Ђорђевића.

¹¹ Орбиново *Краљевство Словена* (II Regno degli Slavi) објављено је 1601. године у Пезару.

¹² Р. Самарџић, *Краљевство Словена у развоју српске историографије*, СХХVIII

¹³ Исто, СХХХII

⁶ R. J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700*, Oxford 2002, XXXIV, Ch. W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge 2005, 13,14. Хабзбурзима је мађарска круна била потребна да поткрепе своје територијалне претензије на Балкану и дуж обале Јадрана. М. Goloubeva, *The Habsburgs and Central Europe*, 1683-1723, unpublished; first drafted 2003, for a workshop at New College, Oxford, www.oup.co.uk/pdf/0-19-928144-0.pdf (9.6.2008.).

⁷ Н. Радојчић, *Облик првих модерних српских историја* : поводом Марсилијеве *Историје Срба*, Зборник Матице Српске, серија друштвених наука, књ. 2, Нови Сад 1951, 14.

⁸ Јурисдикционо гледано, идеја *Serbia sacra* више је одговарала границама обновљене Пећке патријаршије, која је титулу својих поглавара прилагодила орбиновском схватању српске историје. М. Тимотијевић, *Serbia sacra i Serbia sancta*, у: *Свети Сава у историји и предању*, Београд 1999, 424. За орбинијевске поставке видети: Р. Самарџић, *Краљевство Словена у развоју српске историографије*, СХХVIII. За критички осврт и анализу Хроника грофа Ђорђа Бранковића: Ј. Радонић, *Гроф Ђорђе Бранковић и његово време*, Београд 1911, нарочито 617-715.

Орбиновог дела, имао је при руци и Луиђи Фернандо Марсиљи (Luigi Fernando Marsigli), ерудита и картограф, заповедник у царској војсци и дипломатски изасланик, када је, крајем XVII и почетком XVIII века разрађивао обимне описе подунавских и балканских земаља.¹⁴ *Краљевство Словена* је као издашан извор користио и Павле Ритер Витезовић (Pavao Ritter Vitezović), сарадник грофа Марсиљија, приликом састављања списка о прошлости Јужних Словена, за потребе дворске политике и давање легитимитета историјским правима хабзбуршке куће.¹⁵ Да се у то време са српским народом и земљама почело непосредно рачунати и располагати у освајачким подухватима против Турске, сведочи чињеница што је у циљу давања основа и легитимитета за будућа освајања Хабзбурга на Балкану, Витезовић саставио *Стематологију*, познатију из потоњег илустрованог издања из 1742. године.¹⁶

Тенденције барокне историографије ишле су напоредо са развојем картографије. Став према картографији у многоме се променио у XVII веку: она постаје широко прихваћена и општераспрострањена, са евидентним инсистирањем на тачности и детаљима. Овакав правац развоја је потпуно оправдано довести у везу са империјалистичким маневрима великих европских дворова, који су и били највећи наручиоци карата из политичких и ратних разлога.¹⁷ Код Хабзбурга је, још од XVI века, постојала тежња да своје огромне поседе, како наследне тако и оне у Царству, представе на великом броју карата као засебне. Они наручују мапе наследних земаља, појединих краљевстава или области, чешће него картографске приказе Царства у целини.¹⁸ Нарочито значајан подухват било је картографско

1. „Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia“ Ђакомо Кантели, Рим, 1689.
1. „Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia“ Giacomo Cantelli, Rome, 1689

представљање хабзбуршких посела у Европи, који су током треће, четврте и пете деценије XVIII века реализовали Јохан Кристофер Хоман (Johann Christoph Homann) и његови наследници.¹⁹

На картама из времена Великог рата, на разним језицима географски простори јужно од Саве и Дунава означавају се као „Краљевина Србија“. То се види на карти „Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia“ Ђакома Кантелија из 1689. године (сл. 1).²⁰ Велики број карата из овог периода приказује краљевину Угарску и суседне државе (на неким местима се каже – *суседне краљевине*), које сада представљају северне делове Османског царства. Ова територија по правилу се поклапа са крајњим границама до којих је царска војска напредовала осамдесетих година XVII века.²¹ На картама из познијег времена „*Политичкој карти Угарске и суседних земаља*“ из Музеја града Београда (сл. 2) и „*Victorien der Christen wider den Erbfeind*“ из Војног музеја, Габријела Боденера

¹⁴Н. Радојчић, *Облик првих модерних српских историја* : поводом Марсилијево *Историје Срба*, 20. Целокупни живот и рад ове истакнуте личности обележила је двострука улога војника и научника. Марсилијево војевање са царском војском, од заробљавања, преко каријере високог инжењерског официра и дипломате, до његове улоге на Карловачком мировном конгресу, пратили су истраживачки напори из области географије, геологије, ботанике, физике и нарочито картографије. Видети: J. Stove, *Marsigli's Europe 1680-1730: The Life and Times of Luigi Fernando Marsigli, Soldier and Virtuoso*, New Haven, London 1994, 281-100, 119-144, 165-215.

¹⁵Павле Ритер Витезовић је био један од најпознатијих заговорника права Хабзбурга као угарских краљева на територије насељене јужнословенским живљем. За његов живот и рад видети: V. Kljajić, *Život i djela Pavla Ritera Vitezovića*.

¹⁶Н. Радојчић, *Облик првих модерних српских историја*, 24; Р. Самарџић, *Краљевство Словена у развизитку српске историографије*, СХХХIII. О првобитно планираном издању сазнаје се на основу Витезовићевих писама епископу Хростићу Митровићу из 1711. и 1712, одакле се види да је дело било написано на латинском језику под насловом *Serbia illustrata*, и да је писац, поред грбова, намеравао да придода и животописе српских светитеља. V. Klajić, *н. д.*, 271-272.

¹⁷За однос између развоја картографије и власти у Европи нововековног периода, видети: *Monarchs, Ministers, and Maps: The Emergence of Cartography as a Tool of Government in Early Modern Europe*, ed. David Buisseret, Chicago 1992, нарочито: David Buisseret, *Introduction*, 1-4.

¹⁸James Vann, *Mapping under the Austrian Habsburgs*, у: *Monarchs, Ministers, and Maps: The Emergence of Cartography as a Tool of Government in Early Modern Europe*, ed. David Buisseret, Chicago 1992, 153-167.

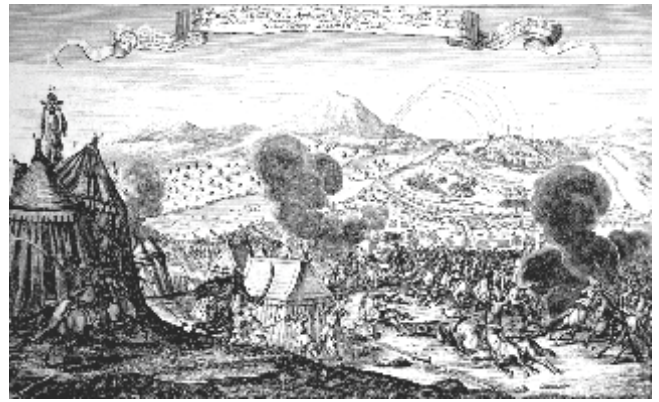
¹⁹Активност картографске издавачке куће Homannianis Heredibus из Нирнберга, прати се кроз један век 1690-1790. и обухвата делатност оснивача Јохана Баптисте Хомана (Johan Baptista Homann), званичног географа и картографа Његовог величанства римског цара, његовог сина Јохана Кристофера Хомана (Johann Christoph Homann), и касније њихових рођака и ученика. За основне податке и библиографију видети: R. V. Tooley, *Maps and Map-Makers*, New York 1961 (3), 27.

²⁰„Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia“, аутор: Ђакомо Кантели (Giacomo Cantelli da Vignola), издао: Ђакомо Роси (Giacomo Rossi) у Риму 1689. године, Народна библиотека Србије, без инв. бр.; Војни музеј, инв. бр. 10949. За детаљно ишчитавање натписа и о аутору, видети: М. Николић, *Карта Србије Ђакома Кантелија да Вињоле из 1689 године*, *Историјски часопис*, бр. XIX, Историјски институт САНУ, Београд 1972, 101,102.

²¹Велики број карата чува се у Народној библиотеци Србије. Видети: О. Стефановић, *Каталог старих карата из картографске збирке Народне библиотеке Србије*, у: *Србија и суседне земље на старим географским картама*, Галерија САНУ, 70, Београд 1991, 191-226.

2. „Политичка карта Угарске и суседних земаља“, Габријел Боденер, Аугзбург, после 1718.
2. „Political Map of Hungary and Neighbouring Countries“, Gabriel Bodener, Augsburg, after 1718

3. „Victorien der Christen wider den Erbfeind“, Габријел Боденер, Аугзбург, после 1718.
3. „Victorien der Christen wider den Erbfeind“, Gabriel Bodener, Augsburg, after 1718

(сл. 3),²² граница Србије на истоку иде до Видина и Ниша, све до реке Марице на југу. На западу се спушта Дрином према југу све до испод Приштине. Обе карте приказују територије унутар чијих граница су вођена ратна дејства у рату 1716–1718. године, док је стварна граница, установљена Пожаревачким миром 1718. године, означена испрекиданом линијом. У својим *Одломцима из историје Београда*, говорећи о времену непосредно после велике аустријске победе у бици код Београда, Коста С. Протић каже: „да сви немачки извештаји, који говоре о ондашњој Србији, говоре о њој као о „Краљевини Србији“ са главним градовима и варошима које њој припадају: Београд, Смедерево, Рам, Видин, Ниш, Нови Пазар, Призрен и Приштина ...“²³ Када су на мировном конгресу у Пожаревцу аустријски изасланици тражили да им се уговором преда цео Београдски пашалук, они су не знајући географију Османског царства или из чисто политичких разлога, тражили знатно већу територију него што је она била, наиме, захтевали су и Ниш и Видин и још нека места.²⁴ После Пожаревачког мира и јасног одређивања граница, о Краљевини Србији се говори у светлу постигнутих тековина и у оквиру

граница утврђених Пожаревачким миром.²⁵ Србија је требало да буде, како беем против евентуалних турских надирања, тако и против сепаратистичких покушаја мађарских побуњеника. Из тог разлога њен статус је регулисан на тај начин што је проглашена за „ein absolutum dominium vel relictum regnum“,²⁶ па је стога остала под непосредном царском управом. Баш због територијалних претензија Мађарске, Србија се на картама из 20-их година XVIII века представља не више као део Угарске, већ као *Königreich Servien*, док се Београд на ведулама и другим публикацијама титулира као њен главни град. Једна карта која припада серијалу хабзбуршких посета које су израдили Ј. Б. Хоман и његови наследници је и „Regnum Bosniae... et Regni Serviae“ која се чува у Народној библиотеци Србије и Војном музеју у Београду (сл. 4).²⁷

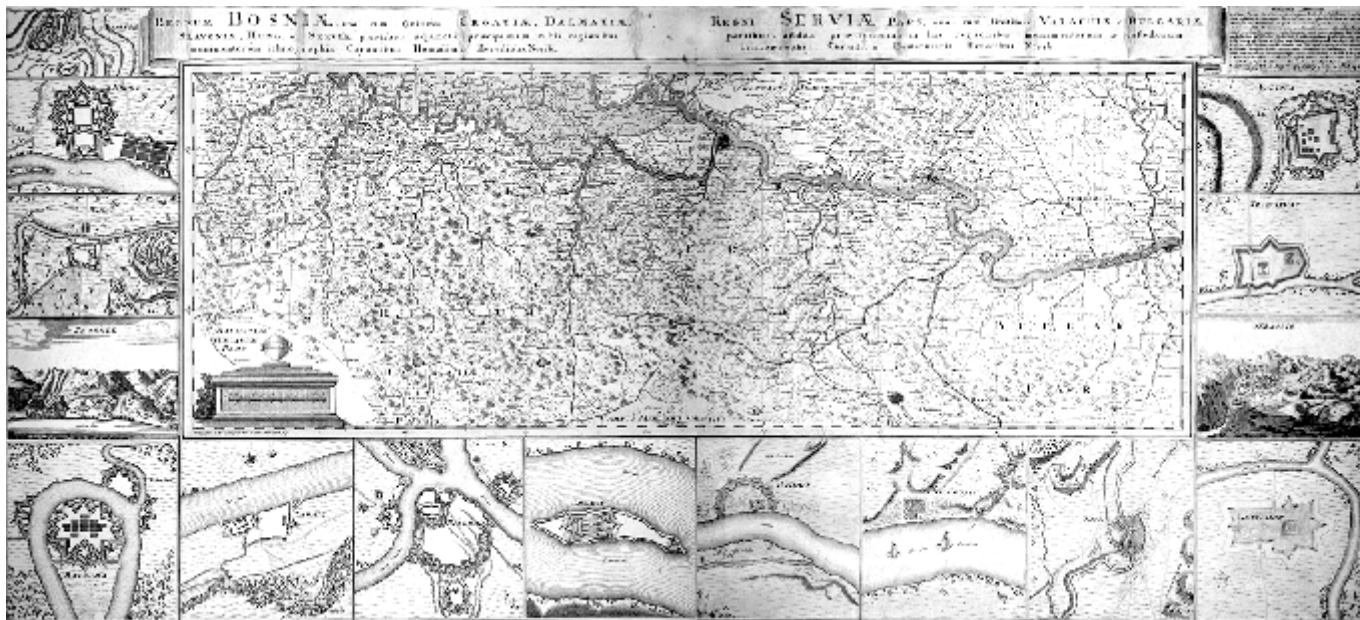
²² „Политичка карта Угарске и суседних земаља“ из Музеја града Београда, инв. бр. ГИ1/5019, и „Victorien der Christen wider den Erbfeind“ из Војног музеја, инв. бр. 11551, аутор: Габријел Боденер (Gabriel Bodenehr), Аугзбург, после 1718. године.

²³ К. С. Протић, *Одломци из историје Београда од 1427. до 1791. Београд 1717. год.*, Годишњица Николе Чупића за 1885, VII, Београд 1885, 316.

²⁴ Д. Павловић, *Пожаревачки мир (1718)*, историјска студија, Београд 1901, 59.

²⁵ Упоредити: „Карта Србије, Пожаревачког мира“, Мареуса Зојтерија (M. Seutteri), Аугзбург 1717, Народна библиотека Србије, инв. бр. КР II-467 и КР II-468.

²⁶ Langer, *Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717-1739*, Mittheilungen des K. K. Kriegsarchivs, Neue Folge, Band III, Wien 1889, 166 ; Д. М. Поповић, *Административна и црквена политика аустријска у Србији (1718 - 1739)*, по грађи из бечких архива, Глас СКА, књ. LXII, Београд 1901, 115, 116.

4. „Regnum Bosniae... et Regni Serviae”, Хоманови наследници, Нирнберг 1730-1740.
4. „Regnum Bosniae... et Regni Serviae”, Homann's successors, Nuremberg, 1730-1740

Упоредо са развојем картографије, из сличних мотива, тј. у политичке циљеве, развија се и интересовање за хералдику. У оквирима угарских политичких програма претензије према Србији исказиване су кроз сложене хералдичке програме на којима је грб Србије (Трибалије) представљен међу грбовима других територија на које је угарска круна претендовала и на које је полагала историјско право. Порекло грба са вепровом главом која је прободена стрелом остало је нејасно, али се кроз прихватање у угарским владарским програмима кроз XVII и XVIII век јавља на географским картама као грб Србије (Трибалије). Грб Трибалије срећемо на новцу кованом поводом крунисања цара Матије II и Фердинанда II, а затим и на једној од застава у крунидбеној поворци из 1655. године. Вепрову главу као грб Србије срећемо и на језуитском календару Јустуса ван ден Најпорта, штампаном 1683. године у Трнави, где је испод светитеља заштитника Угарске представљен венац са натписом у који су уплетене хералдичке представе стварних и имагинарних угарских провинција.²⁷ Павле Ритер Витезовић, а за њим Џефаровић, доносе овај знак

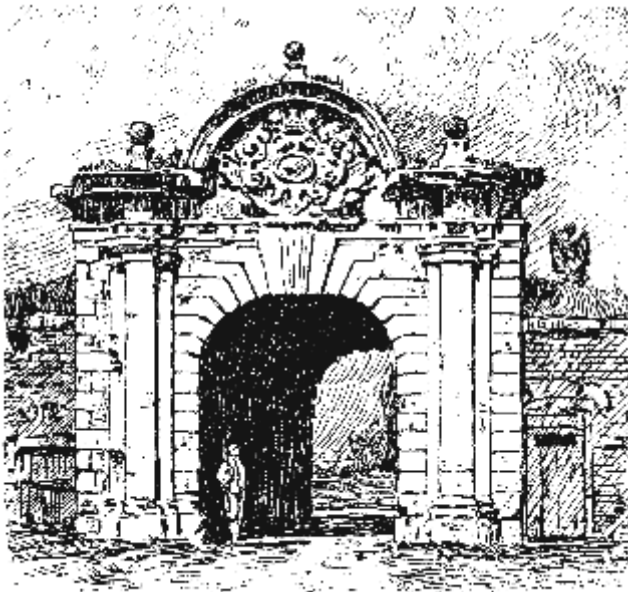
као грб *Трибалије*.²⁹ Како се грб са прободеном вепровом главом не јавља у илирским грбовницима, његови су извори, по свој прилици, западног порекла.³⁰ Велике територије Отоманског царства, које су крајем XVII и XVIII почетком века представљане на картама, добиле су и своје хералдичке ознаке. Као новоприпојено „краљевско добро“, Србија је требало да добије и адекватно хералдичко обележје којим би учествовала у богатом скупу различитих хабзбуршкихседа и била обележавана на картама. За званично хералдичко обележје града Београда и Краљевине Србије, дворски Ратни савет изабрао је грб са три турске џамије изнад којих лети царски орао са натписом: *Sub umbra alarum tuarum* и додатим натписом испод: *Alba Graeca recuperata anno*

²⁷„Regnum Bosniae... et Regni Serviae”, аутор и издавач: Хоманови наследници (Homannianis Hereditibus), Нирнберг 1730-1740, Народна библиотека Србије, инв. бр. КР II 500; Војни музеј, инв. бр. 11279. У Народној библиотеци чувају се још две сличне карте истог издавача из 1740., инв. бр. КР II 475 и КР II 557. Уп.: О. Стефановић, *Каталог старих карата из картографске збирке Народне библиотеке Србије*, 207.

²⁸G. Galavic, *Netherlandish baroque painters and graphic artist in 17th Century Central Europe*, у: *Baroque art in Central Europe, Crossroads*, Budapest 1993, 37, Abb.13.

²⁹Ово је сасвим произвољна Витезовићева комбинација, коју он сам објашњава тиме што су се „угарски краљеви служили на печатима старијим знаком Трибала за краљевину Србију и Рашку. Седиште је њихово некад овде било, и источно-римски цареви звали су српске владаре – трибалским краљевима“. Овај грб сматран је касније грбом Браничева. А. Соловљев, *Историја српског грба и други хералдички радови*, приредио Александар Палавистра, Београд 2000, 55.

³⁰Видети: А. Палавистра, *Београдски грбовник II и илирска хералдика*, у: *Београдски грбовник II*, фототипско издање, Београд 2006, 74-75. Богато илустровани илирски грбовници који су претходили Орбиновој историји, настали су као резултат тежњи словенских породица да на основу родослова и грбова изведу порекло из некадашњег српског царства и потврде племство у другим европским земљама. Једним таквим грбовником служио се и Витезовић приликом израде *Стематологије* који је после његове смрти дошао у власништво грофа Марсиљја. Алтханов грбовник сада се налази у Болоњи. А. Соловљев, *Историја српског грба*, 46.

5. Капија Карла VI, источна фасада, спољашња,
Калемегданска тврђава, Београд
5. *Gate of Charles VI, eastern facade, exterior view, The Fortres
of Kalemegdan, Belgrade*

1717.³¹ Поменути грб са вепровом главом пробијеном стрелом остаје, међутим, у употреби током целе аустријске владавине. На капији Карла VI, тачније на њеној унутрашњој фасади (сл. 5), у полукружној, уздигнутој лунети налази се богати барокни картуш надвишен царском круном, у коме је представљена вепрова глава прободена стрелом. Улаз фланкирају два профилисана пиластра са каменим куглама на врху који симболишу Херкулове стубове крунисане земаљским сферама, тј амблем Карла VI - *Constantia et fortitudine*.³² Тако је симболичко-алегоријским језиком приказан сам цар Карло VI како бди над својим новозадобијеним поседом – Краљевином Србијом.³³

„Краљевина Србија“ представља идеолошку конструкцију која се временски уобличавала од појма барокне историографије до његовог повезивања са одређеним територијалним реалитетом. То је осмислио и спроводио бечки двор у складу са политичким и династичким интересима. Појам се јавља на историјској сцени у време Бечког рата, када Аустрија креће у освајање нових територија југоисточне Европе и Балкана. Посматран у овом контексту термин не представља само династичко-пропагандну фикцију, већ се односи на реални географски простор, додуше, прилично широко схваћен. Назив „Краљевина Србија“ редовно се појављује у хроникама и дворским историјама, на картама и гравирама, у последњим деценијама XVII века, паралелно са уобличавањем амбиција Беча за експанзију на југоисток на уштрб турских посета. Своја права на земље западног Балкана Аустрија је полагала на основу ратних успеха који су били поткрепљени ученим историским и правним расправама. Након потписивања Пожаревачког мира 1718. године назив се јавља и у званичним актима и документима који се односе на Србију тог периода. Захваљујући победи у рату и повољном мировном уговору, Аустрија је све више постајала свесна перспектива и могућности које јој се пружају на југоистоку Европе,³⁴ па ће Балкан и Србија наставити да заузимају важно место и након повратка под турску власт. Они у хабзбуршким политичким програмима остају актуелни веома дуго, све до почетка XX века.

³¹Целу представу уоквиравао је натпис: „Велики печат града Београда и Србије“. Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд, од Пожаревачког до Београдског мира (1718-1739)*, Београд 1950, 207.

³²Уп.: F. Matsche, *Die Kunst im Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI, Ikonographie, Ikonologie und Programmatik des „Kaiserstils“*, II, Berlin, New York 1981, Abb. 32, 37, 38.

³³За амблематске основе видети: Lj. Stošić, *Emblematic Motifs on Baroque Gates of Belgrade, Balcanica*, бр. XXVIII, Београд 1997, 216-222. О архитектонско-симболичном месту капије Карла VI у контексту Београдске тврђаве видети: Z. Uzelac, Balthasar Neumann i barokni Beograd – jedna reinterpretacija Sangallovog bunara iz Orvieta, *Čovjek i prostor*, бр. 7-8, Zagreb 1988, 31; М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд 2006, 226-241.

³⁴Д. Живојиновић, *Пожаревачки уговор у светлости политичких збивања у Европи (1715-1720 А. Соловљев, Историја српског грба и други хералдички радови*, приредио Александар Палавистра, Београд 2000.), *Зборник*, бр. 7, Историјски музеј Србије, Београд 1970, 203.

ЛИТЕРАТУРА

- В. Симић, *Патриа и патриотизам у српској култури и уметности у доба барока и просветитељства*, рукопис магистарског рада, Београд 2008.
- М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд 2006.
- А. Палавестра, *Београдски грбовник II и илирска хералдика*, Београд 2006.
- Ch. W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618–1815*, Cambridge 2005.
- М. Goloubeva, *The Habsburgs and Central Europe, 1683–1723*, unpublished; first drafted 2003, <http://www.oup.co.uk/pdf/0-19-928144-0.pdf> (9.6.2008.).
- R. J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700*, Oxford 2002.
- М. Тимотијевић, *Serbia sacra i Serbia sancta*, у: Свети Сава у историји и предању, Београд 1999.
- Lj. Stošić, *Emblematic Motifs on Baroque Gates of Belgrade, Balcanica XXVIII*, Балканолошки институт Српске академије наука и уметности, Београд 1997.
- J. Stove, *Marsigli's Europe 1680–1730 : The Life and Times of Luigi Fernando Marsigli, Soldier and Virtuoso*, New Haven, London 1994.
- G. Galavic, *Netherlandish baroque painters and graphic artist in 17th Century Central Europe*, у: *Baroque art in Central Europe*, Crossroads, Budapest 1993.
- J. Vann, *Mapping under the Austrian Habsburgs*, у: *Monarchs, Ministers, and Maps: The Emergence of Cartography as a Tool of Government in Early Modern Europe*, Chicago 1992.
- Monarchs, Ministers, and Maps: The Emergence of Cartography as a Tool of Government in Early Modern Europe*, Chicago 1992.
- О. Стефановић, *Каталог старих карата из картографске збирке Народне библиотеке Србије*, у: *Србија и суседне земље на старим географским картама*, Галерија српске академије наука и уметности, Београд 1991.
- Z. Uzelac, *Balthasar Neumann i barokni Beograd : jedna reinterpretacija Sangallovog bunara iz Orvieta, Čovjek i prostor*, br. 7–8, Udruženje hrvatskih arhitekata, Zagreb 1988.
- М. Јачов, *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима 1622–1644, I*, Београд 1986.
- М. Јачов, *Списи тајног ватиканског архива XVI–XVIII века*, Београд 1983.
- F. Matsche, *Die Kunst im Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI, Ikonographie, Ikonologie und Programmatik des „Kaiserstils“*, I–II, Berlin, New York 1981.
- М. Николић, *Карта Србије Ђакома Кантелија да Вињоле из 1689. године*, *Историјски часопис*, бр. XIX, Историјски институт Српске академије наука и уметности, Београд 1972.
- Д. Живојиновић, *Пожаревачки уговор у светлости политичких збивања у Европи (1715–1720)*, *Зборник*, бр. 7, Историјски музеј Србије, Београд 1970.
- Р. Самарџић, *Краљевство Словена у развоју српске историографије*, у: *Мавро Орбин, Краљевство Словена*, Београд 1968.
- R. V. Tooley, *Maps and Map-Makers*, New York 1961.
- Ј. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690 до 1792*, Београд 1954.
- Н. Радојчић, *Облик првих модерних српских историја : поводом Марсилијеве Историје Срба*, *Зборник Матице Српске*, књ. 2, Матица Српска, Нови Сад 1951.
- Д. Ј. Поповић, *Србија и Београд, од Пожаревачког до Београдског мира (1718-1739)*, Београд 1950.
- V. Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652-1713)*, Zagreb 1914.
- Ј. Радонић, *Гроф Ђорђе Бранковић и његово време*, Београд 1911.
- Д. М. Поповић, *Административна и црквена политика аустријска у Србији (1718 – 1739)*, по грађи из бечких архива, *Глас Српске краљевске академије*, књ. LXII, Српска краљевска академија, Београд 1901.
- Д. Павловић, *Пожаревачки мир (1718)*, *историјска студија*, Београд 1901.
- Langer, *Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717–1739, Mittheilungen des K. K. Kriegsarchivs, neue folge, band III*, Wien 1889.
- К. С. Протић, *Одломци из историје Београда од 1427 до 1791*, Београд 1717 год., *Годишњица Николе Чупића*, бр. VII, Задужбина Николе Чупића, Београд 1885.

ANA MILOŠEVIĆ*

BEGINNING AND DEVELOPMENT OF THE *KINGDOM OF SERBIA* CONCEPT IN BAROQUE HISTORIOGRAPHY AND VISUAL MEDIA

026

Summary

The term “Kingdom of Serbia” appeared for the first time after the unsuccessful siege of Vienna in 1683. It was during the campaign against Turkey, when territories of South-Eastern Europe and the Balkans were seized by Austria-Hungary. In the new political context at the end of the 17th century, the term overgrows dynastic propaganda fiction, and refers to real geographical territory (understood in very broad terms). The name “The Kingdom of Serbia” appears regularly in chronicles and court histories, on maps and engravings as Austria-Hungarian ambitions for expansion to south-east and

for war with Turkey were developed. After signing the treaty of Passarowitz in 1718, the name appeared in the official documents that were related to Serbia of that time. “The Kingdom of Serbia” represents ideological creation that evolved from baroque historiography into its connection with specific territorial reality. It was invented and conducted by Viennese court according to its political and dynastic interests. Their claims on the West Balkan lands, the Habsburgs based on war successes and supported them by complex historical and juridical arguments.

* Ana Milošević, art historian, National Museum, Smederevska Palanka